

Natxo Sorolla i Vidal

Investigador de la Xarxa
Cruscat-IEC

Natxo Sorolla i Vidal

Els grups lingüístics a Andorra: català, castellà, portu- guès i francès

Notes

1. La versió que aquí presentem es troba desenvolupada a Sorolla (2009). Allà hi podreu trobar una anàlisi factorial de la mateixa informació i l'anàlisi sobre els fluxos de parlants que es produeixen d'unes llengües a unes altres, confirmant la capacitat d'atracció de cadascun dels grups.

Resum

Les societats industrials avançades s'han definit per un augment substancial de la mobilitat humana i del contacte entre els grups humans. Això ha donat lloc a algunes societats amb un important component multilingüe. Només exceptuant casos en què grups amb fronteres etnolingüístiques rígides i clares compartixen el mateix territori, el multilingüisme provoca fluxos d'atracció d'unes llengües cap a altres. L'article, en clau empírica, analitza els grups lingüístics al Principat d'Andorra, un estat amb un fort component migratori.

Introducció¹

Les societats industrials avançades s'han definit per un augment substancial de la mobilitat humana que ha reforçat el contacte entre grups dins d'un mateix territori. El Principat d'Andorra és un estat sobirà situat a la vessant mediterrània del Pirineu. La seua condició muntanyosa el situava en un àrea econòmicament deprimida, però les darreres dècades ha desenvolupat una economia sòlida basada en el comerç, les finances i el turisme. Este desenvolupament econòmic ha anat lligat a un fort flux d'entrades migratòries. I amb ell, l'augment de l'heterogeneïtat interna de l'estat, que es fa patent en les nacionalitats, les cultures, els models de vida i, també, en el multilingüisme dels residents.

El multilingüisme al que s'enfronta Andorra no és estable ni sòlid, com tampoc no ho és a cap societat multilingüe. Entre el grup lingüístic autòcton, els grups lingüístics conseqüència de les primeres migracions contemporànies i els que s'han establert més recentment, s'erigix un seguit de normes socials i jerarquies que ordenen els usos lingüístics en els diferents àmbits socials. Este sistema es desenvolupa per la mateixa composició de la societat andorrana i els seus fluxos poblacionals, per la presència de dos grans estats veïns i una extensa comunitat de llengua catalana que és pròxima territorialment, pel domini local o internacional de les diferents llengües, per l'organització interna dels diferents grups lingüístics a Andorra

i per multiplicitat de factors socials que engranen els equilibris i els conflictes lingüístics.

Com diem, la composició dels grups lingüístics evoluciona i els parlants traspassen d'una llengua a una altra i d'un grup lingüístic a un altre. Este flux no és aleatori, com tampoc no ho són els usos lingüístics. És per això que definirem quins són els grups lingüístics andorrans. Seguidament analitzarem minuciosament el comportament d'estos grups, sobretot atenent a les causes que poden explicar el traspàs de l'ús d'una llengua a una altra. Per finalitzar compararem l'itinerari dels diferents grups andorrans, marcant les semblances i les divergències entre el seu comportament.

Metodologia i context

L'estudi que aquí presentem s'ha elaborat a partir de l'anàlisi de l'enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra. La mostra és de 637 individus, residents a Andorra de 15 i més anys.²

La societat andorrana i el seu context sociolingüístics a principis de segle XXI es conformava a partir de dos grans fets. El primer consistix en el gran creixement poblacional. L'any 1955 el Principat comptava amb 6.189 habitants i l'any 2004 comptava amb 78.875 habitants. Estes xifres es traduïxen en una multiplicació de la població per 10 en només 50 anys. Un creixement sense paregut en tots els territoris de llengua catalana. El segon fet es deriva del primer: la diversitat d'origens de la població andorrana. L'any 2004 només el 28,2% dels andorrans majors de 14 anys tenia passaport andorrà. La major part tenia passaport espanyol (42,6%), gran part dels quals provenien dels territoris de llengua catalana. I un gruix important tenia passaport portuguès (14%) o francès (7,4%). La resta de passaports representaven fins el 7,8% dels andorrans.

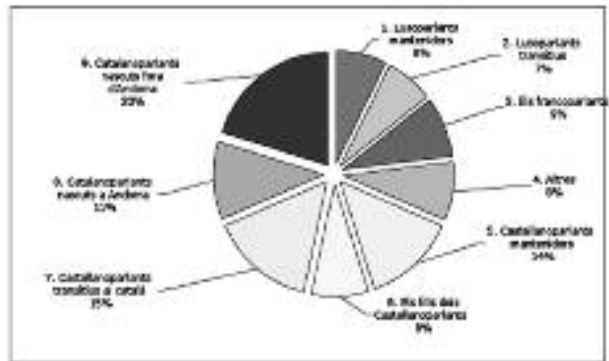
Grups lingüístics

La delimitació d'un grup social, com la delimitació de qualsevol fet social, és una tasca complexa. La diversitat

2. Podeu consultar els resultats per a Andorra a Torres (2005) i els resultats comparats amb altres territoris a Querol (2007). Per a una anàlisi més profunda de la que aquí podeu trobar consulteu Sorolla (2009).

de perspectives des de les que es pot analitzar un fet, i també la multiplicitat de fets delimitables, dificulten l'establiment de límits clars entre els diferents estrats socioeconòmics, o entre els grups ètnics, o els diferents estatus laborals, o les estructures familiars o qualsevol altre fet social.

El nostre objectiu és disseccionar el teixit andorrà per tal de mostrar-lo tan heterogeni com ens siga possible. Després d'analitzar les diferents opcions s'ha adoptat una divisió en nou conglomerats, que aportava una informació riquíssima de cada conglomerat.

1. Lusoparlants mantenedors: es tracta d'un grup que abraça el 7,6% de la població. Tenen el portuguès com a llengua inicial, i el mantenen en les relacions familiars. El 70% el manté amb els fills, utilitzant-lo com a llengua predominant, i en un percentatge menor, però relativament important, també en les relacions socials: el 30% utilitza el portuguès amb els amics o en el món laboral. Fora de la llar, els *lusoparlants mantenedors* adopten el castellà: és la llengua predominant del 86% a les botigues, del 86% als bancs o del 90% amb el metge.

2. Lusoparlants transitius: el grup abraça el 7,6% de la població andorrana. Quasi tot el grup és de llengua inicial portuguesa també, com en l'anterior grup, però en els usos familiars es detecta menor ús predominant del portuguès, comença a reduir-se el seu ús predominant

amb els progenitors, i la reducció és major en els usos amb la parella i els fills, on una mica més del 40% utilitza el castellà. Quasi tots tenen un coneixement oral alt de català (93%). Este coneixement els permet incorporar-lo en els usos que els *lusoparlants mantenidors* restringien a la seua llengua interètnica per excel·lència, el castellà. Incorporen l'ús predominant del català en algun àmbit, com els veïns (un reduït 12%), però sobretot en les relacions laborals (el 32% utilitza el català amb predomini i el 44% utilitza el castellà). Podem dir que on els *lusoparlants mantenidors* abandonen el portuguès per adoptar extensament el castellà, els *lusoparlants transitius* incorporen l'ús del català, equilibrat amb l'ús del castellà. Demogràficament, és un grup jove, amb 31 anys de mitjana, i també té un nivell baix de natalitat (només el 42,9% té fills, i la mitjana del conglomerat és de 0,92 fills).

3. Els francoparlants: agrupa el 8,6% de la població. Hi pertanyen més del 90% dels residents a Andorra que han nascut a l'estat francès o dels qui tenen passaport francès, i més del 95% dels qui tenen el francès com a llengua inicial o la parlen amb els seus progenitors. Per tant, la pràctica totalitat dels *francòfons* pertanyen a este conglomerat. Una gran majoria, més del 85% del conglomerat, parla francès amb els seus progenitors, se segueix identificant amb el francès i fins i tot el 77% la té com a *llengua habitual*. Tots saben parlar-lo. El 67% la manté com a llengua amb la parella i ben bé tots (86%) la transmet de forma predominant als seus fills. Per tant, constatem que els *francoparlants* mantenen el francès en el nucli familiar. A més, fora de la llar, mantenen una presència molt més important del francès que els *lusoparlants (mantenidors i transitius)* amb el portuguès. El 44% parla francès amb el metge, el 32% en contestar l'enquesta ha despenjat el telèfon en francès, el 30% l'usa amb els amics, i un terç amb els companys de faena, equilibrat amb un altre terç que utilitza el català i un altre que utilitza el castellà. El 23% ha fet l'enquesta completa en francès i el 19% l'utilitza amb els seus amics de llengua catalana. Fora d'estos àmbits que destaquem, el francès

no desapareix, mantenint posicions de visibilitat. I la llengua *altra* que utilitzen els francoparlants és el català, juntament el castellà, però sempre la primera al davant de la segona. Als bancs, el francès roman en segona posició (21%) juntament amb el castellà (16%), darrere tots dos del català que és preeminent (53%). Amb els metges, que pot ser un ús que es fa al país d'origen de l'enquesta, el francès té un alt percentatge, i el català manté posicions per davant del castellà. Per contra, en els àmbits andorrans que es caracteritzen per una catalanització menor, el francès desapareix. Com per exemple les botigues, on el 41% parla català i el 28% castellà. Tot i la importància de l'ús del català entre francoparlants, només el 64% diu saber-lo parlar, i per tant, no té un coneixement generalitzat entre este grup.

4. Altres: Són el 8,3% de la població. El conglomerat es caracteritza per la seua heterogeneïtat interna. Hi ha tots els parlants d'*altres* llengües diferents de les 4 més importants a Andorra: català, castellà, portuguès i francès. En termes generals, les llengües *altres* es mantenen en l'àmbit familiar, però desapareixen en la resta d'àmbits, per a adoptar el castellà. El 54,1% d'ells no sap parlar català. Una part molt important (39,1%) són jubilats.

5. Castellano parlants mantenidors: Són el 13,8% dels andorrans. El 100% d'ells té el castellà com a *llengua habitual*. El 85,8% són nascuts a l'Estat Espanyol, fora de Catalunya. El 98% parla castellà amb els seus progenitors i el 97,4% té el castellà com a llengua d'identificació. En la major part dels usos fora de la llar utilitzen el castellà, un percentatge sempre superior al del 85% del conglomerat: amb el metge, amb els amics, les caixes i bancs, les botigues o en respondre al telèfon. En l'ús amb els fills es redueix la capacitat de manteniment del castellà, però el parlen predominantment el 73%. La majoria no sap parlar català (62,8%). La llengua gravitatòria d'este grup de població és el castellà, i pràcticament l'utilitzen en tots els àmbits.

6. Els fills dels castellanoparlants: Són el 8,3% dels andorrans. El 100% són nats a Andorra i de passaport

andorrà el 83%. Tenen el castellà per llengua inicial (91%) i són el conglomerat més jove (24,9 anys de mitjana). La major part no té fills. Manté el castellà amb els germans (73%). Tenen una alta competència escrita en català (93%). El 61% se segueix identificant amb el castellà, però el 93% fa l'entrevista en català. Fora dels àmbits anteriors, el català pren major força: el 52% parla català amb la parella (!), amb els amics castellà (44%), però també català (29,1%), i amb els veïns ambdós llengües en proporcions similars. És equilibrat, l'ús de castellà i català, però una mica major l'ús del primer, en les converses amb companys d'estudi, i una mica major l'ús del segon, amb els companys de faena o als supermercats. El català supera el castellà amb claredat a les botigues (64%), amb el metge (65%) o a les caixes i bancs (92%).

7. Castellanoparlants transitius al català: Són el 15,2% dels andorrans. El major contingent és de llengua inicial castellana (85%). El segueixen parlant amb els seus progenitors en l'actualitat (75%). Un grup minoritari, però visible, parla català amb els seus germans. Amb els fills ja són una clara majoria els que els parlen català, el 54%, mentre que els que mantenen el castellà de manera predominant en són pocs, el 20%. La llengua d'identificació és equidistant entre el 49% que manifesta que la seua llengua és el castellà i el 41% que diu que ho és el català. L'origen geogràfic és heterogeni, repartint-se entre el 53% que han nascut a Andorra o Catalunya i el 40% que han nascut a l'Estat Espanyola (excepte Catalunya). Fora de la llar, el català manté un poder d'atracció: el 42% parla català amb els amics i el 37,4% català i castellà, i els que parlen només castellà són el 19%, una distribució que es manté amb la llengua a la faena, i que s'accentua a favor del català als supermercats (58%), a les botigues (70%) i a les caixes i els bancs (90%). Tots els *castellanoparlants transitius al català* saben parlar el català.

8. Catalanoparlants nascuts a Andorra: Agrupen el 11,3% dels enquestats. El 100% són nats a Andorra i tenen el passaport andorrà, i gran part d'ells (70%) són fills de pares nascuts a Andorra o Catalunya. Això els converteix

Bibliografia

Querol, E. (coord); Chessa, E.; Sorolla, N.; Torres, J.; Villaverde, J.A. (2007) *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, Comunitat Valenciana, la Franja i les Illes Balears*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.⁵

Sorolla Vidal, Natxo (2009) «*Els fluxos interlingüístics d'una societat migratòria: el cas andorrà*» dins *Llengua i dret*, número 58. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Escola d'Administració Pública de Catalunya.⁶

Torres, J. (coord); Vila i Moreno, F.X.; Fabà, A.; Bretxa i Riera, V.; Pradilla, M.À. (2005) *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística. Sèrie «Estudis; 8».

en un grup força peculiar, donat el percentatge de població autòctona tant menut que té Andorra. Tots són de llengua primera catalana (99%), i la segueixen parlant amb els progenitors (93%), i també la senten com la seua llengua (100%). L'ús del català fora de la llar és sempre superior al 80%, fins i tot l'ús amb els amics. Només obtenen percentatges menors a les botigues (76%) i supermercats (67%). El 90% parla català amb la seua parella i el 100% transmet el català als seus fills. Tots ells han realitzat l'entrevista en català.

9. Catalanoparlants nascuts fora d'Andorra: És el conglomerat més gran d'Andorra, amb el 20,1% dels efectius. El 96% són nascuts fora d'Andorra, a la resta dels països catalans. El 95% és de llengua inicial catalana, i el 88% la segueix parlant en sos pares. El 100% és de llengua d'identificació catalana i també la transmet als seus fills (99%). Fora de la llar també té una presència molt forta el català, habitualment algun punt per davall de l'ús que en fan els *catalanoparlants nascuts a Andorra*, però amb un comportament ben pròxim. Tenen una mitjana d'edat de 54 anys.

Per a finalitzar la breu visió dels diferents grups, expossem un quadre resum amb les principals dades, que ens ajudaran a comparar-los al llarg del treball:

5. Publicació en línia:

<<http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/menuitem.b318de7236aed0e7a129d410b0c0e1a0/?vgnnextoid=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>

6. Publicació en línia:

<http://www10.gencat.net/eap_c_rld/revistes/revista.2008-12-02.9570890038/article.2009-06-25.4917239411/ca>

Tabla 5 – Els tres conglomerats i el seu comportament sociolingüístic
Els tres conglomerats lingüístics d'una societat migradora: el cas andorrà

	n	% total	% català	% castellà	% català + castellà	% altres	% català	% castellà	% català + castellà	% altres	% català	% castellà	% català + castellà	% altres	% català	% castellà	% català + castellà	% altres	% català	% castellà	% català + castellà	% altres	
1. Llengües romàniques	30	6,5	21	45,0	4,5	3	10,0	60,0	3	10,0	30,0	60,0	10,0	30,0	60,0	10,0	30,0	10,0	30,0	60,0	10,0	30,0	10,0
2. Llengües romàniques no catalanes	41	8,8	30,8	48,0	5,8	24,5	35	85,4	31	75,6	4	9,8	11,4	27,6	65,2	15,2	36,6	4,8	11,7	28,3	68,0	16,3	39,5
3. Els francòpols	21	4,5	21,8	33,0	18,0	7	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3
4. Altres	3	0,6	20,8	45,0	0,8	2,5	20,0	40,0	0,8	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3
5. Quatre llengües romàniques	5	1,0	15,0	15,0	0,8	1,7	10,0	10,0	4	80,0	4	80,0	4	80,0	4	80,0	4	80,0	4	80,0	4	80,0	4
6. Els fills dels catalanoparlants	11	2,3	41,8	48,0	1,8	5,0	4	36,4	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11
7. Catalanoparlants no catalans de parla catalana	30	6,3	37,4	33,0	1,8	5,8	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0
8. Catalanoparlants no catalans d'altres llengües	3	0,6	20,8	45,0	0,8	2,5	20,0	40,0	0,8	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3	26,7	13,3
9. Catalanoparlants nascuts fora d'Andorra	11	2,3	30,8	33,0	1,8	6,7	15,0	15,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11
10. Altres llengües	11	2,3	30,8	33,0	1,8	6,7	15,0	15,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11	100,0	11

Nota: els resultats s'exposen sense decimals (excepte en les 7 primeres columnes de dades). C= català / E = castellà / P = Portugal o portuguès / F = França o francès / A = altres / Ad = Andorra / Ct = Catalunya / EE = Estat Espanyol.

3. Alguns conglomerats com el francès o els altres no es componen completament de parlants de la mateixa llengua inicial i per tant seria equivocat equiparar estos conglomerats amb els conglomerats més homogenis. Per això, i per evitar males interpretacions, només s'exposa la taxa de parlers dels parlants inicials de la llengua central del conglomerat, que arriba al seu menor valor al conglomerat d'altres amb el 78% de parlants inicials d'altres llengües. Els parlants inicials de llengües diferents no es tenen en compte.

4. EE = Estat Espanyol excepte Catalunya / Ct = Catalunya / Ad = Andorra